

Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету

Волосник Ю. П. Регулювання цін на приватному ринку України в роки непу // Вісник Харківського державного університету. – № 396: Історія. – Вип. 29. – Харків, 1997. – С. 106 – 115.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництва

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський

3. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВУ). Ф. 2, оп. 1, спр. 709.
4. ЦДАВОВУ. Ф. 2, оп. 1, спр. 718.
5. ЦДАВОВУ. Ф. 5, оп. 1, спр. 289.
6. ЦДАВОВУ. Ф. 3204, оп. 2, спр. 12.
7. Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦДАГОУ). Ф. 1, оп. 20, спр. 328.
8. ЦДАГОУ. Ф. 5, оп. 1, спр. 330.
9. ЦДАГОУ. Ф. 5, оп. 1, спр. 331.
10. ЦДАГОУ. Ф. 5, оп. 1, спр. 351.
11. Вольный Повстанец. Орган Совета Революционных Повстанцев Украины (Махновцев). 1920. 11 авг.

Ю. П. Волосник,

РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН НА ПРИВАТНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ В РОКИ НЕПУ

У сучасних умовах, коли вдруге у ХХ ст. відбувається перехід України до ринкових відносин, актуального значення набуває вивчення, критичне осмислення та практичне використання того значного досвіду регулювання цін, який було накопичено в роки здійснення непу.

Вивчення цієї проблеми знайшло певне відображення в історіографії [2; 10; 11]. Але до цього часу немає праці, в якій докладно було б вивчено питання про регулювання цін у приватному секторі народного господарства України.

Мета даної статті — висвітлити основні етапи, форми і методи регулювання цін на приватному ринку республіки у 1921–1928 рр.

В умовах непу важливу роль у регулюванні багатоукладної економіки відігравала політика цін. Регулюючи ціни, Радянська держава впливала на процеси накопичення в різних секторах народного господарства, розподіл національного доходу, стійкість грошей, становище грошового обігу. Цінове регулювання торкалось інтересів найширших верств населення, і від його ефективності у великій мірі залежало зростання доходів і реальний життєвий рівень населення. Нарешті, від впливу держави на процеси ціноутворення значною мірою залежала рівновага ринкових цін на продукцію промисловості і сільського господарства, що було важливим для скорішої відбудови

народного господарства. Отже, регулювання цін мало велике значення для розвитку ринкових відносин, відбудови та динамічного і пропорційного розвитку економіки.

Враховуючи роль цін як для розвитку державної промисловості, так і для всього народного господарства, РНК УРСР 29 серпня 1921 р. при Уповнаркомфіні був створений Комітет цін — вищий міжвідомчий орган з встановлення державних цін [6, с. 37]. Цим було покладено початок регулюванню цін у державному секторі економіки. У жовтні 1922 р. при Українській економічній нараді (УЕН) було створено Комісію по внутрішній торгівлі (Комвнуторг) УРСР, однією з функцій якої було регулювання цін, а з квітня 1924 р. цим став займатися Наркомвнуторг УРСР. Діяльність названих вище органів створювала певні умови для регулювання державою ринкових цін.

Слід зауважити, що в перші роки непу (1921—1923) регулюючий вплив держави на існуючі ринкові ціни був незначним. Дійсним регулятором цін був закон вартості, а також попит і пропонування. Ціни на промислові і сільськогосподарські товари склалися під впливом ринкової стихії.

Але досвід показав, що розгортання товарно-грошових відносин не призвело автоматично до ринкової рівноваги. Так, якщо в 1921 — першій половині 1922 рр. внаслідок катастрофічної розрухи, неврожаю і голоду і, у зв'язку з цим, через недостатнє пропонування продовольчих товарів ціни на них безперервно зростали, в той час як на промислові вироби падали, то вже з другої половини 1922 р. спостерігається прямо протилежна картина. Добрий врожай 1922 р. призвів до того, що ціни на сільськогосподарські продовольчі товари стали знижуватись. У той же час під впливом посиленого попиту селян, які отримали гроші від реалізації врожаю, починають зростати ціни на промислові товари широкого вжитку. Трести, які мали право самостійно встановлювати ціни на продукцію своїх підприємств, скористалися з вигідної ринкової кон'юнктури і у гонитві за високими прибутками почали встановлювати високі ціни на свої товари. В результаті ринкова рівновага цін на сільськогосподарські продукти і промислову продукцію, яка спостерігалася влітку 1922 р., восени цього ж року знов порушується, на цей раз на користь промисловості [13, с. XXI]. Власне, з цього моменту і веде свій початок те розходження цін на сільськогосподарські і промислові товари, що здобуло собі назву «ножиць цін» і з усією силою проявилось восени 1923 р. Так, наприклад, за 1922 р. ціни на сільськогосподарські продукти в УРСР збільшилися у 74 рази, а по групі промислових товарів — у 129 разів [13, с. XIX]. На протязі 1923 р. ціни на сільгосппродукти ще збіль-

шилися у 284 рази (по роздрібному індексу), а на промислові вироби — у 288 разів [14, с. 17]. Розрив «ножиць цін» у 1923 р. досягав більше 300%. Розбіжність цін зменшила купівельну спроможність селянства і сприяла розвитку та загостренню кризи збуту.

Швидкому зростанню (і утриманню на високому рівні) цін на промислові товари значною мірою сприяла банківська емісія (особливо у квітні-вересні 1923 р.), більша частина якої була спрямована на кредитування державної промисловості [2, с. 67]. Великі розміри емісії в цей період призвели до значного знецінення паперових грошей-радізнаків, а отже і до загального росту ринкових цін. Наприклад, якщо за 1922 р. ціни в Україні зросли у 104 рази, то в 1923 р. темп росту їх збільшився. Так, гуртові ціни збільшились у 256 разів, а роздрібні — у 286 разів [13, с. XVIII; 14, с. 17].

Вихід із кризи збуту було знайдено в різкому втручанні держави в процес ціноутворення. Уже з жовтня 1923 р. держава починає активно регулювати ціни на продукцію трестів і синдикатів шляхом зниження відпускних цін. У зв'язку з цим ВРНГ УРСР прийняв ряд заходів, головним чином адміністративного характеру, спрямованих на зниження цін. І вже з жовтня 1923 р. індекс цін на промислові товари почав падати, внаслідок чого до грудня того ж року відпускні ціни трестів було знижено на 26,7%, а до 1 березня 1924 р. — на 32,3% [11, с. 70, с. 15, с. XIV]. Одночасно із зниженням відпускних цін на промислові товари було розширено державну хлібозаготівлю і прийнято заходів з організації експорту збіжжя, що сприяло підвищенню цін на сільгосппродукцію. Ці регулюючі заходи держави створили умови для подолання кризи збуту.

У зв'язку з тим що зниження відпускних і гуртових цін автоматично не привело до зниження роздрібних вільних цін (вони у січні-лютому 1924 р. навіть дещо підвищились), постало завдання добитися також зниження і роздрібних цін. З цією метою 29 лютого 1924 р. Комвнуторг при Українській економічній нараді прийняв постанову, що встановлювала граничні ціни на ряд товарів широкого вжитку для державної і кооперативної торгівлі. В той же день постановою РПО СРСР знижувались роздрібні ціни у зв'язку з відміною страхових надвишок, що стягувались раніше. Зниження повинно було бути зроблено на відсоток, що відповідав розміру цих страхових надвишок [3, 1925, № 1, с. 146]. В результаті прийнятих заходів в Україні відбулося зниження роздрібних цін за 1923/24 і за перший квартал 1924/25 рр., яке було таким: на ситець — на 24, гас — 30, сіль — 38, цукор-пісок — 13, сірники — 29% і т. д. [12, с. 182].

Слід зауважити, що більш-менш ефективним державне регулювання цін стало можливим лише після того як навесні 1924 р. було завершено грошову реформу і країна отримала тверду валюту — червонець, а емісія радзнаків була припинена (у зв'язку із скасуванням останніх).

Однак було б невірним вважати, що проблема зниження роздрібних цін у 1924 р. була вже розв'язана. Так, ще надто високими залишилися накидки на оптові ціни у роздрібній торгівлі. Наприклад, на 1 жовтня 1924 р. ці надвишки по різних районах України коливались, %: на ситець — від 37,1 до 53; на калози — 10-16; цвяхи — 40-69; гас — 31-49; махорку — 19-42; сіль — 63-124; цукор — 7-19. В цілому ж у вересні 1924 р. середній відсоток накидки по всіх промислових товарах становив у державній роздрібній торгівлі 18%, у кооперації — 15, а у приватній торгівлі — навіть 24% [3, 1925, № 1, с. 149-150].

Через те що саме приватнику належали домінуючі позиції в торгівлі, головним чином роздрібній, регулювання цін у приватному секторі стає в роки непу одним із найважливіших напрямків державної політики. Так, на початок 1924 р. приватники володіли 92,5% торгівельного апарату (94,1% — у містах і 88,6 — на селі), з допомогою якого здійснювалось 32,3% товарообігу в гуртовій торгівлі, 58,2% — в гуртово-роздрібній і 94,4% — у роздрібній [8, с. 71]. За цих умов саме приватник багато в чому визначав рівень цін, насамперед на роздрібному споживчому ринку.

Необхідно підкреслити, що, за спостереженням відомого економіста А. Л. Вайнштейна, в перші роки непу і навіть під час кризи збуту 1923 р. ціни у приватній торгівлі були часто нижчими, ніж в усупільненій торгівлі [2, с. 74, 96]¹. Існування різних рівнів цін у державно-кооперативній і приватній торгівлі цілком виразно виявилось лише наприкінці 1924 р. — початку 1925 р. До вказаного часу ціни у приватній торгівлі, перш за все в роздрібній, як правило, не перевищували державно-кооперативні [2, с. 96].

Щоправда, і до 1924 р. держава робить спроби впливу на ціноутворення на приватному ринку. Для цього вже з початку 1922 р. застосовується пряма товарна інтервенція (тобто викидання на ринок великих товарних мас з державних ресурсів) за заниженими, у порівнянні з ринковими, цінами з метою знизити рівень останніх [2, с. 132]. Вживаються також і адміністративно-судові заходи з метою

¹ Окрім своїх спостережень автор посилається на газетні повідомлення того періоду [2, с. 75].

не допустити зростання приватних цін. Так, у прийнятому в 1922 р. Кримінальному кодексі УРСР була стаття, що передбачала у разі «штучного підвищення цін на товари» позбавлення винних волі на строк до 6 місяців, з конфіскацією частини майна і заборобою права торгувати [5, 1922, № 42, ст. 553]. У жовтні 1923 р. ця стаття була доповнена додатком, який значно посилював відповідальність за «злісне підвищення цін» [5, 1923, № 36, ст. 511]. Таким чином, названі вище заходи вже в перші роки непу певною мірою впливали на динаміку ринку, і були, безумовно, одним з чинників, що стримували зростання приватних цін у порівнянні з державно-кооперативними.

Становище з цінами на приватному ринку починає змінюватись з середини 1924 р., коли посилюється роль держави у процесі ціноутворення. Саме в цей час (з весни 1924 і до початку 1925 р.) відбувається наступ на приватний капітал з метою витіснення його із гуртової і гуртово-роздрібною торгівлі. В цей період значно скорочується обсяг кредитування приватника, різко посилюється його оподаткування, зростає орендна плата за приміщення і комунальні послуги. Так, вже з жовтня 1923 р. вдвічі підвищується розмір податків — патентного і зрівняльного зборів, з жовтня 1924 р. зростає і прибутковий податок (з 25 до 35% від загальної суми прибутків підприємців). Кредитування приватників зменшується за рік (з жовтня 1923 р. до жовтня 1924 р.) з 3,5 млн крб. до 2 млн 142 тис. крб. [3, 1924, № 11, с. 73, 76; 19, 1926, № 7, с. 70].

Одночасно скорочується постачання приватників (особливо гуртових торговців) промисловими товарами з боку держтрестів і синдикатів. Так, наприклад, якщо в 1923/24 р. реалізація продукції українських трестів через приватних осіб становила 13,4%, то в 1924/25 р. тільки 9,1%. Участь приватної торгівлі в обігах синдикатів скоротилась на 42% [20, ф. 539, оп. 4, од. зб. 315, арк. 40, 41 зв.].

Наведені вище заходи з боку держави призвели до збільшення накладних витрат приватної торгівлі (і промисловості) і утруднили умови діяльності приватного капіталу, що не могло не позначитись на стані приватних цін, які стали перевищувати державно-кооперативні. До цього ж слід додати, що пряме регулювання надок і цін у державно-кооперативній торгівлі, яке провадилося з весни 1924 р. і майже не розповсюджувалось на приватну, теж сприяло появі розриву між приватними і державно-кооперативними цінами.

Головною ж причиною, що впливала на зростання рівня розриву між приватними і державно-кооперативними цінами, був товарний голод, що посилювався у 1925–1926 рр. В умовах зростаючої платеже-

спроможності широких верств населення його попит на промислові товари широкого вжитку не встигав задовольнятися промисловістю країни. Цей постійний дефіцит промислових товарів отримав назву «товарний голод».

Приватні підприємці і торговці, умови діяльності яких з середини 1925 р. дещо змінились на краще, користуючись надзвичайно вигідною ринковою кон'юнктурою, почали підвищувати («накручувати») ціни на дефіцитні товари, тим самим посилюючи різницю між приватними і державно-кооперативними цінами. Так, якщо на 1 липня 1925 р. загальні ціни приватного роздрібного ринку України перевищували кооперативні на 6%, то на 1 жовтня 1926 р. ця різниця становила вже 12,9% [10, с. 89]. Певне уявлення про розрив між приватними і кооперативними цінами (по 13 товарах широкого вжитку) у 1925–1928 рр. в Україні дає наступна таблиця [див.: 17, с. 80].

**Різниця між приватними і кооперативними цінами
(по 13 товарах), % (кооперативні ціни взято за 100%)**

	На I-X 1925 р.	I-VII 1926 р.	I-X 1926 р.	I-VII 1927 р.	I-X 1927 р.	I-VII 1928 р.	II-X 1928 р.
У 41 окр. місті	9,7	22,8	24,7	12,4	13,0	11,7	16,2
У 4 великих містах (Харкові, Києві, Одесі, Дніпропетровську)	18,3	39,3	35,6	8,1	8,7	10,7	11,3
По селах	7,8	10,3	11,4	10,5	9,4	13,5	19,5

Дані, наведені в таблиці, дозволяють прослідити два періоди, що характеризують стан розбіжності між кооперативними і приватними цінами. У першому періоді (1925–1926 рр.) спостерігається безперервне зростання приватних цін. Причому найбільший рівень розбіжності спостерігається у містах, особливо великих, і менший у селах.

Безперервне зростання приватних цін давало можливість підприємцям і торговцям отримувати невиправдано високі прибутки (наприклад, за 1925/26 р. вони зросли на 72%), водночас це вело до зниження реальних доходів населення і, внаслідок цього, до посилення соціальної напруги. Тому уряд з середини 1926 р. робить спроби знизити ціни в приватному секторі. Так, наприклад, щоб знизити закупівельні і роздрібні ціни на хліб і зменшити вплив приватника на хлібному ринку, були прийняті спеціальні заходи. У серпні 1926 р. було скасовано пільги приватним власникам млинів, а з жовтня забо-

ронено їх будь-яке кредитування [18, № 4, с. 9; № 10, с. 9]. Тоді ж НКВТ УРСР розпочав кампанію з вилучення 348 великих млинів продуктивністю майже 92 млн пудів на рік. До кінця 1926 р. було вилучено 184 млина з річним виробництвом 54,6 млн пудів, а на 1 травня 1927 р. було вилучено ще 153 млина і переглянуто угоди з приватними орендарями 123 млинів [20, ф. 423, оп. 2, од. зб. 476, арк. 5; оп. 4, од. зб. 2700, арк. 368]. Це призвело до того, що хлібні ціни у 1926/27 р. в середньому були на 16% нижче, ніж у 1925/26 р. [16, с. XII].

Але прийняті тоді заходи майже не призвели до реального зниження цін на промислові товари, особливо у приватному секторі. Тому у лютому 1927 р. пленум ЦК ВКП(б) приймає постанову, яка вимагала від партійних і державних органів «що б то не було» добитися зниження не менш ніж на 10% роздрібних цін по всіх промислових товарах до 1 липня 1927 р. у порівнянні з рівнем цін на 1 січня цього ж року [7, с. 421].

З цього часу починається процес зниження цін у приватному секторі, рівень розбіжності приватних і державно-кооперативних цін зменшується. Цей період охоплює 1927 – середину 1928 рр. Зниження цін досягалось в першу чергу завдяки застосуванню адміністративних заходів. Так, у квітні 1927 р. НКВТ УРСР було видано дві постанови, які в директивному порядку встановлювали для приватної міської і сільської роздрібною торгівлі граничні торгові накидки і ціни на ті товари, що їх приватники набували від державних, змішаних акціонерних підприємств і товариств, а також кустарно-промислової кооперації. Згідно з цією постановою, ціни у приватній міській торгівлі не могли перевищувати цін на ті ж товари, які реалізовувалися в державній і кооперативній торгівлі більш, ніж, %: для мануфактури – на 8, для шкіряних товарів – 8, металеві вироби – 10, лісові матеріали – 5. Для сільської приватної торгівлі ця розбіжність цін могла бути більшою (для мануфактури – 30,5%, шкіртоварів – 30, металевих виробів – 32-36, лісових матеріалів – 25) [5, 1927, № 14-15, ст. 71 (відділ другий); 1927, № 17, ст. 83 (відділ другий)].

Одночасно булj посиленj судове відповідальність за порушення директиви ЦК ВКП(б) про 10% зниження цін. Так, з лютого і до 10 травня 1927 р. за порушення цієї директиви в Україні судове переслідування зазнали 643 приватні, державні і кооперативні торговельні організації [20, ф. 1, оп. 2, од. зб. 2713, арк. 51]. Влітку 1927 р. в республіці було притягнуто до відповідальності ще 863 приватника, з яких 493 було засуджено [9, с.36].

Такі методи виконання директиви дали свої результати. Наприклад, якщо приватна роздрібна торгівля України на 1 червня 1927 р. знизила ціни на 6,4%, то вже через місяць ціни на промтовари були знижені: в сільській місцевості — на 13,5%, а на міському приватному ринку — на 9,5% [4, с. 133; 16, с. XXII]. Проте, різниця між приватними і державно-кооперативними цінами і в цей час продовжувала зберігатися, а на низку товарів навіть збільшилась [16, с. XXII].

До сказаного слід додати, що в умовах товарного голоду директивне зниження цін у приватному (і державно-кооперативному) секторі призвело до посилення попиту на промислові товари широкого вжитку, а це лише посилило їх дефіцитність.

Перехід з початку 1928 р. сталінського керівництва до надзвичайних заходів призвів до згортання непу і ринкових відносин. Умови діяльності приватних підприємців і крамарів значно погіршились. Податковий тягар на приватний сектор різко посилювався, а кредитування приватної промисловості і торгівлі значно зменшилося (якщо на 01.10.26 р. воно становило майже 11,4 млн крб., то на 01.10.28 р. лише 4,2 млн крб.). Одночасно скорочується і планове постачання товарами з боку державних органів приватної торгівлі. Так, якщо в 1925/26 р. приватникам було поставлено промислових товарів на суму 125 млн крб., то в 1927/28 р. — на 68,5 млн крб., а в 1928/29 р. — лише на 53,8 млн крб. До того ж асортимент цих товарів значно зменшився [1, 1929, № 5, с. 64-65; 20, ф. 582, оп. 1, од. зб. 5068, арк. 9].

На різке погіршення умов функціонування приватний ринок відреагував новим підвищенням цін, що призвело до посилення розриву між приватними і кооперативними та державними цінами. Так, по окремих товарах різниця між приватними і кооперативними цінами в 1928/29 рр. складала до кілька сот відсотків. Наприклад, приватні ціни на соняшникову олію перевищували кооперативні на 500%, на нитки — 350, цукор-пісок — 290% і т. д. [1, 1930, № 7, с. 74]. Намагання місцевої і центральної влади боротися з підвищенням цін адміністративно-судовими заходами приводили до того, що приватники закривали свої заклади і часто переходили до нелегальної торгівлі, але від цього ціни лише ставали вищими.

Таким чином, наведений вище матеріал дозволяє зробити висновок, що в роки непу Радянською державою надавалось важливе значення регулюванню цін на приватному ринку. Слід виділити два етапи регулювання цін. На першому етапі (1921. — початок 1924 рр.) регулюючий вплив держави на ринкове ціноутворення був незначним. У цей час розриву між приватними і державно-кооперативними

цінами практично не було, а приватні ціни на товари часто були навіть нижчими. З 1924 р. настає новий етап, який продовжується до кінця непу. У цей період (1924–1929 рр.) різко посилюється регулюючий вплив держави на процеси ціноутворення як на приватному ринку, так і в державно-кооперативному секторі. З кінця 1924–25 р. у зв'язку з наступом держави на приватний капітал погіршуються умови його діяльності, що призводить до підвищення цін на приватному ринку, в результаті чого з'являється спочатку розбіжність, а потім і розрив між приватними і державно-кооперативними цінами на товари, який зберігається до кінця непу.

Проводячи політику регулювання цін на приватному ринку, державні органи, виконуючи вказівки керівних партійних структур, основний наголос робили на адміністративних методах впливу. Широко застосовувалось директивне зниження цін, адміністративне встановлення граничних цін і надвишок на товари, які набувались приватними підприємцями від державних торгових організацій, підприємств і кооперації, дуже часто використовувались судові заходи впливу та Кримінальний кодекс проти приватних підприємців, що порушували існуючі постанови про зниження цін.

Але в умовах, коли не було еквівалентного обміну між містом і селом, коли існувало недовиробництво промислових товарів широкого вжитку, адміністративне регулювання ринкового ціноутворення (безумовно, важливе як один із засобів регулювання ринку) давало лише тимчасовий ефект, про що свідчать кампанії по зниженню цін. Недостатнє застосування економічних заходів — податків, кредиту, товарного постачання, а також зниження цін в умовах товарного голоду в великій мірі унеможливлювали ефективне державне регулювання цін.

Література

1. Більшовик України: Теоретичний і політичний журнал ЦК КП(б)У.
2. Вайнштейн А. Л. Цены и ценообразование в СССР в восстановительный период. 1921–1928 гг. — М., 1972.
3. Вестник финансов: Изд. Наркомфина СССР.
4. Десятий з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України 20-29 листопада 1927 р.: Стеногр. звіт. — Харків, 1928.
5. ЗУ УРСР.
6. Історія народного господарства та економічної думки Української РСР. — 1991. — Вип. 24.
7. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. — Київ, 1979. — Т. 3.

8. Кучер А. Е. Ограничение и вытеснение нэпманской буржуазии из промышленности и торговли Украинской ССР // Вопросы истории СССР. — 1987. — Вып. 32.
9. Морозов Л. Ф. Решающий этап борьбы с нэпманской буржуазией (Из истории ликвидации капиталистических элементов города 1926–1929 гг.). — М., 1960.
10. Лантух В. В. Становление и развитие торговли на Украине в 1921–1932 гг. — Харьков, 1992.
11. Лортикян Э. Л. План и рынок в хозяйственной системе нэпа: исторический опыт Украины. — Харьков, 1992.
12. Отчет рабоче-крестьянского правительства Украины за 1923–24 гг. К IX Всеукраинскому съезду Советов рабочих, крестьянских и красноармейских депутатов. — Харьков, 1925.
13. Рух цін на Україні в 1922 р. — Харків, 1924.
14. Рух цін на Україні в 1923 р. — Харків, 1925.
15. Рух цін на Україні в 1924 р. — Харків, 1926.
16. Рух цін на Україні в 1926–27 р. — Харків, 1929.
17. Сігал Б. В. До питання про приватний капітал на Україні: Стат. екон. нариси. — Харків, 1929.
18. Офіційний бюлетень Наркомфіну УРСР. 1926.
19. Хозяйство Украины: Ежемес. журн., посвященный вопр. экономики Украины.
20. ЦДАВО Украины.

В. М. Мацюцький

КООПЕРАТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМЕЛЬНИХ ГРОМАД У СЕЛАХ ЛІВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ (20-ті РОКИ)

Сьогодні, коли економіка України перебуває в глибокій кризі, у числі першочергових завдань істориків стоїть участь у подоланні кризових явищ. У пошуках виходу з кризи українцям слід враховувати не тільки поради іноземних економістів, але й власний досвід. Ознайомити ж громадськість з досвідом минулого повинні історики.

З огляду на кризовий стан сільського господарства країни важливим є пошук у минулому цієї галузі відповідей на деякі запитання сьогодення. У зв'язку з цим корисним буде дослідження кооперативної діяльності земельних громад, зокрема — вивчення кооперативної діяльності земгромад Лівобережної України.

Аналіз історичної літератури показує, що кооперативна діяльність земельних громад вивчена недостатньо. Аспект діяльності земгромади як найпростішої форми кооперативу в масштабах УСРР висвіт-